

Foto: Lars Nilsson

Fåglar i Leksand

En tidskrift av Leksands Fågelklubb

Nr 3, År 2004

<http://fagelklubben.leksand.nu>

Pris: 30 SEK

Redaktion

Ansvarig utgivare:

Staffan Müller 070-322 23 45

Redaktör/Layout

Bogdan Persson 0247-154 76
Bergvägen 3B
793 32 Leksand
e-post: bogdan.persson@telia.com

Redaktion:

Bogdan Persson 0247-154 76
Lars Nilsson 0247-333 92
Sören Stenberg 0247-349 93

Medlemsregistret:

Henry Pollack 0247-409 64
Klockarvägen 4
793 41 Insjön
e-post: zyq693p@tninet.se

Utgivning och medlemskap

Tidskriften utges av Leksands
Fågelklubb och utkommer med 4
nummer per år, varav 2 tidningar
och 2 programblad.

Pris: 30 kr

Medlemmar erhåller tidskriften
gratis.

Medlemskap i Leksands Fågelklubb
kostar 100 kr/år

Familjemedlemmar och ungdomar
(ej fyllda 21 år) betalar 30 kr/år
Avgiften sätts in på

Pg 438 26 34-6 eller

Bg 456-4373

c/o Leksands Fågelklubb

Innehåll

3. Ordföranden har ordet
4. Inventering av storlom 2003-2003
10. Inventering av storlom 2004
11. Redaktörens tankar
12. Projekt pilgrimsfalk i Dalarna, 2004
16. Vinterfågelmattningen -en succe!
18. Hägern häckar i Leksand!
19. Nya medlemmar
20. Natursnokarnas sidor
22. Ungdomarnas sidor
 23. Ungdomsresa till Öland
 26. Falsterboläger
 27. Ölandsläger
28. Nordiskt örmöte i Rovaniemi
29. Fågelskådare Klas
30. Fåglar vid fönstret
32. Ängsnycklar
35. Så blev venuspassagen
35. Ring-Nytt
38. Hemsidan
38. Berguvsrapport '03/'04
39. Organisation

Hjälp oss att skydda värdefull natur
i Leksand!

Leksands naturvårdsfond

Pg. 449957-0

Ordföranden har ordet...

Tänk att det går att längta efter vintern!

Staffan Müller

Under alla tidigare år har jag haft en ångest inför den kalla årstiden. Fåglarna försvinner söderut och passagen mellan oktober och mars har varit en evig längtan till årets fågelsäsong. Utfodringen i skogen har givit vintern en helt ny dimension som fågelskådare.

Det är inte bara örnutfodringen och örnsparningen som kan ge kickar nu. Småfågelmattningen, såväl här hemma i trädgården som på fågelklubbens utfodringsställen ute i naturen, gör att fågelskådningen har blivit spännande året runt.

Alla av oss matar väl in talg-oxarna i trädgården. Jag föreslår nu att Du som har samma ångest som jag, unnar dig en egen utfodring i din "hemskog". Jag lovar att Du inte blir lottlös!

Också andra aktiviteter under vintersäsongen kan förgylla tillvaron. Framför allt längs älven och runt Siljan finns det spännande fågelarter under hela året. Dragsängarna är väl värt ett besök i december. Fortfarande kan man skymta de sista doppingarna och någon vitkindad gås i kanada-

flocken. Havsörnen och hägern är ju regelbundna besökare i Insjön, så dem kan man också se.

Sist men inte minst väddar jag till samtliga medlemmar om att snickra holkar och sätta upp dem i vinter!

Skogsbruket går hårt åt de naturliga hålträden och vi kan kompensera de mistag som görs där ute genom att klämma upp holkar!

Gläd Dig åt vintern och var aktiv!

Sidensvansarna är här igen...

Foto: Gunnar Lind

Framsida: Häger (*Ardea cinerea*)

Fotograf: Kalle Bergström

Inventering av storlom i sex sjöar i Leksands kommun

2002-2003

Ingela Spegel - Nääs

Under åren 2002 och 2003 har jag inventerat storlom i sex sjöar i Leksands kommun. Fem av dessa sjöar är mindre skogssjöar omgivna av skogs- och myrmark. Inventeringen gjordes som en uppföljning av 1996 års inventering inom Projekt LOM.

Projekt LOM

Under åren 1994-98 pågick en projektverksamhet, Projekt LOM, för att inventera det svenska beståndet av storlom och smålom. Projektet bedrevs av Naturskyddsföreningen och Sveriges Ornitologiska Förening. Bakgrunden till detta projekt var att lommarna var

utsatta för en komplex hotbild innefattande bland annat försurning, störning under häckningstid, tungmetallbelastning samt oljespill inom övervintringsområdena till havs. Med denna hotbild som bakgrund befarade man en låg häckningsframgång för lommarna och syftet med projektet var att

kartlägga hotbilderna samt upprätta en faunavårdsplan. För att genomföra Projekt LOM byggdes det upp ett nätverk av personer som bidrog med ideellt inventeringsarbete av totalt 980 sjöar under ett eller flera år, vilket motsvarar ungefär 4 % av landets drygt 24000 sjöar med en areal större än 0.1 km².

Storleken på det svenska storlomsbeståndet uppskattades till 5500-7000 par. Den genomsnittliga ungpåproduktionen, uttryckt som medelantalet "stora" ungar, det vill säga ungar med en storlek av >50% av föräldrarnas storlek, per stationärt par och år under perioden 1994-99 var i sydvästra Sverige 0.51, i sydöstra Sverige 0.50, i mellersta Sverige 0.62 och i Norrland 0.39. Sammantaget var bedömningen för de svenska lombestånden något ljusare 1999 än vid projektets start, men med reservation för att lommar är långlivade fåglar med låg årlig produktion och med ganska stora variationer mellan åren i häckningsutfallet. En jämförelse gjordes även

med den rikstäckande inventeringen 1971-73. Man såg då att förändringen för åtminstone mellersta Sverige var så stor, i negativ riktning, att man även i fortsättningen måste följa upp storlommens häckningsframgång.

Kort artbeskrivning

Storlommen, *Gavia arctica*, häckar vid näringsfattiga klarvattensjöar norr om den 55:e breddgraden. I västra Europa häckar den förutom i Sverige, i nordvästra Skottland, Norge och Finland. Svenska storlommar övervintrar till havs i dels Svarta havet och östra Medelhavet, dels i Skagerack, Kattegatt och Nordsjön. Unga storlommar tillbringar sina första två år i havet.

Häckande storlomspår bygger sina bon nära vattenytan så att de lätt kan ta sig upp. Eftersom deras fötter är placerade långt bak på kroppen är de inget vidare på att gå på marken. De föredrar vind- och vågskyddade stränder, gärna öar med skyddande vegetation. Paret delar på ruvningen som påbörjas någon

Storlomssjö i Leksand.... Molnbyggen

Foto: Bogdan Persson

gång mellan mitten av maj och början av juni. Vanligtvis lägger honan två ägg. Storlommen är en mycket god dykare och livnär sig på fisk. Ungarna matas huvud-sakligen med småfisk, men även sländlarver och andra stora vattenlevande insekter kan tjäna som föda under den första tiden.

Storlommen har en lång livslängd och man har kommit fram till att en återväxt av 0,47 "stora ungar" per par och år är nödvändig för beståndets långsiktiga överlevnad.

Hotbild

Det finns flera hotbilder mot lommarna i deras häckningssjöar.

En av de viktigaste orsakerna till misslyckad häckning är översvämmade bon till följd av stigande vattenstånd vid ihållande regn eller olämplig vattenreglering.

Storlommen är känslig för störningar och påverkas negativt av både friluftsliv och fiske.

Försurningen har ändrat och försämrat fiskbeståndet i flera sjöar.

Blysänken som används vid fiske kan utgöra en fara för lommen, eftersom den fyller sin kräva med småsten för att hjälpa till att finfördela födan.

Inventeringen i Leksands kommun 1996

1996 inventerades nio skogssjöar i Leksands kommun och man fann då stationära par i samtliga sjöar. Häckning kunde dock endast konstateras i en av sjöarna men inga "stora ungar" inventerades detta år. Man förmodade att anledningen till misslyckad häckning var fritidsfiske och närbelägna sommarstugor. Man uppmätte ej skillnader i vattenståndsnivå vid denna inventering.

Inventeringen 2002-03

Syftet med inventeringar 2002-03 var att fortsätta arbetet med långsiktiga inven-

teringsserier som Projekt LOM anser viktiga. Man menar att fortsatta inventeringar har stor betydelse för miljövarsarbetet och även kan återspegla mer storskaliga ekologiska förändringar. De frågor jag ställde mig var följande:

Finns det stationära storlomspår i de sjöar som ingår i inventeringen?

Förekommer det vattenståndsvariationer i sjöarna som kan påverka häckningsframgången?

Har häckningsframgången försämrats eller förbättrats i jämförelse med inventeringen 1996?

De sjöar som ingick i inventeringen 2002-2003 ligger inom Leksands kommun i Dalarna och är alla, utom Siljan, mindre skogssjöar omgivna av skogs- eller myrmark. Sjöarna heter Kollsjöarna, St: Israelsjön, Brasjön, Gränsen, Sångan samt Östanholsviken i Siljan. Två av sjöarna, Kollsjöarna och Israelsjön ligger ca 0.5 km från varandra och är sammanlänkade via en å. Övriga sjöar ligger med flera mils avstånd från varandra. Sjöarna har valts ut i samråd med Leksands fågelklubb. Sjöarnas strandlinjer är oregelbundna med många små vikar och ibland öar. Strandzonerna består av busk- och gräsvegetation samt sten.

Jag inventerade varje sjö vid minst tre tillfällen under perioden maj till augusti, och bokförde besöken med hjälp av rapporteringsblanketter för Storlom, enligt Svenska Lomföreningens rapportsystem. Ungarnas storlek jämfördes relativt föräldrarnas storlek, där storleksklass 1= <25%, 2= 25-50%, 3=50-75%, 4= 75-100%.

För att kunna avgöra om skillnader i vattenståndsnivå kan ha påverkat häckningsframgången under den känsliga ruvningsperioden har jag även uppmätt och jämfört

Storlom (*Gavia arctica*), på bo vid strandkanten...

Foto: Gunnar Lind

vattenståndsnivån vid det första inventeringstillfället med nivån vid det andra tillfället. I de reglerade sjöarna har jag jämfört vattenståndsnivåerna i slutet av maj och slutet av juni. Uppgifter om vattennivå i de reglerade sjöarna har jag hämtat från Leksand- Rättvik Energi AB samt Dalälvens vattenregleringsföretag. Sjöarna utnyttjas som sportfiske-sjöar.

Resultat och diskussion

Min avsikt har inte varit att kunna dra några generella slutsatser, då antalet sjöar som ingår i inventeringarna varit få. Det som istället varit intressant att studera var om det gick att se några tendenser i positiv riktning för lommarnas del. Att genomföra inventeringarna var ingen lätt uppgift. Det fanns flera faktorer som försvårade arbetet. Det var svårt och ofta mödosamt att hitta en bra utkikspunkt, då sjöarnas strandlinjer var ojämna med

många små dolda vikar och öar. Eftersom storlommarna rörde sig över stora ytor, då de födosökte, och tillbringade stor del av tiden under vattnet, kan man inte utesluta att jag vid mina besök missat en eller flera lommar som befann sig i sjöarna. Det kan även ha förekommit att lommarna befunnit sig i en för mig dold vik där de födosökt eller vilat sig. Ungar i storleksklass 1-2 var mycket svåra att upptäcka på grund av sin gråa fjäderdräkt, speciellt vid blåsigt väder eftersom ungarna låg lågt i vattnet och knappt syntes i vågorna.

Inventeringen 2002

Jag fann stationära par i St: Israelsjön, Brasjön, Gränsen och Sångan. I Siljan inventerades åtta storlommar. Dessa var med stor sannolikhet adulta storlommar som ännu inte börjat hävda revir och häcka. Två av dessa var troligen nyligen köns mogna lommar som

bildat ett icke-häckande par. Jag kunde vid ett flertal tillfällen iaktta hur de födosökte tillsammans.

Försommaren var varm med liten mängd nederbörd. Efter midsommar kom det dock stora mängder regn vilket fick till följd att vattennivån steg kraftigt i alla sjöar utom Sängen. Mina egna mätningar i Kollsjöarna,

av maj. Denna häckning drabbades alltså inte av översvämning som i övriga sjöar. I jämförelse med inventeringen 1996 hade häckningsframgången år 2002 förbättrats något. Den viktigaste orsaken till häckningsframgången i denna sjö var sannolikt den jämna vattenståndsnivån.

Storlomen är känslig för häftiga ändringar av vattenståndet...

Foto: Hans Ersson

Israelsjön och Gränsen visade på en ökning mellan 10-20 cm. Jag kunde tyvärr konstatera att den storlom, som vid besök ett, den 17 juni, sågs ruva vid Israelsjöns strand, fick sitt bo översvämmat på grund av vattennivåökningen. Boet var placerat alldeles nära strandlinjen och bestod av gräs utlagt direkt på stenarna. Endast en "stor unge" återfanns detta år, i sjön Sängen. Detta bo var placerat på en liten gräs- och buskbeklädd ö, ca 10 cm lodrätt upp från vattenytan. Vattenståndsnivån i Sängen sänktes med maximalt 9 cm under perioden, men ökade därefter till samma nivå som i slutet

Inventeringen 2003

Stationära par fanns i Brasjön, Gränsen och Sängen. Ett par inventerades i Kollsjöarna men det är troligt att detta par flög mellan Israelsjön och Kollsjöarna och sannolikt var stationärt i Israelsjön.

I Siljan i Östanholmsviken hade två av lommarna hållit samman båda åren. Det går dock inte att fastställa om det rörde sig om samma par genom åren eller om de var stationära. Sommaren 2003

var gynnsam ur lommarnas synvinkel med liten mängd regn. I Siljan hade nivån ökat med 23 cm under perioden slutet av maj till slutet av juni. Orsak till denna höjning var att vattenståndet under våren varit så lågt att Dalälvens vatten-regleringsföretag fortsatte att fylla på Siljan till 161.74 m.ö.h. (dämningsgränsen är 161.78 m.ö.h). Den stora vattenståndshöjningen genom båda åren påverkade eventuellt lommarnas häckningar negativt.

I Israelsjön hade nivån minskat med ca 10 cm, medan nivåerna i övriga sjöar endast förändrades måttligt. Häckningsframgången var mycket god år 2003. Gränsen hyste två "stora" ungar, storleksklass 4, och Sängen en "stor" unge av storleksklass 4. I båda dessa sjöar låg bona på en liten gräs- och buskbeklädd ö, ca 10 cm lodrätt upp från vattenytan. Denna placering gav fördelar mot vattennivåhöjning samt skydd mot eventuella predatorer. Lommarna i Brasjön häckade inte detta år och en trolig orsak var det naturliga beteendet att hoppa över en häckningssäsong. I Israelsjön och Kollsjön kunde inga häckningar konstateras vid inventeringarna, men dessa sjöar är också mycket svåröverskådliga med många vikar och öar vilket gör det omöjligt att avgöra om eventuell häckning förekommit hos det stationära paret i Israelsjön. Det beräknade genomsnittliga häckningsframgångsvärdet för 2003 blev högt, 0.75, och ligger över det intervall som bedöms vara tillräckligt för att kompensera för dödligheten bland gamla fåglar. Häckningsframgången år 2003 hade förbättrats avsevärt i jämförelse med 1996. Den viktigaste orsaken var troligen den gynnsamma väderlekssituationen med måttlig mängd nederbörd som inte påverkade vattennivåerna nämnvärt.

Sammanfattning

Stationära par återfanns i St: Israelsjön, Brasjön, Gränsen och Sängen båda åren. Det stationära paret i Israelsjön flög med stor sannolikhet till Kollsjöarna för att födosöka även där. Lommarna iaktogs flygande längs den förbindande ån. Skillnaden i vattenståndsvariation var stor mellan de båda åren. Den stora nederbördsmängden 2002 orsakade en stor vattenståndsökning i alla sjöar utom Sängen. En av de inventerade boplatserna översvämmades. Häckningsframgången påverkades således negativt av vattenståndsvariationen i dessa sjöar detta år. Siljan drabbades av stor vattenståndsnivåökning både 2002 och 2003. Storlommen är mycket känslig för förändring av vattenståndsnivå under ruvningsperioden, och en stabil vattennivå i sjöarna är sannolikt den avgörande orsaken till häckningsframgången i de sjöar där "stora" ungar inventerats.

Den genomsnittliga häckningsframgången för åren 2002 och 2003, uppgick till 0.50, (4ungar/8 par). Häckningsframgången för enbart året 2002, visade på värdet 0.25 (1 ungar/4 par).

Häckningsframgången för enbart året 2003, visade på värdet 0.75 (3 ungar/4 par). Den genomsnittliga häckningsframgången ligger således strax över det intervall på 0.37-0.47 "stora" ungar per par och år, som bedöms vara tillräckligt för att kompensera för dödligheten bland gamla fåglar.

Jag kommer även i fortsättningen att inventera och följa lommarna i så många av sjöarna som möjligt. Om någon läsare känner till någon annan sjö i Leksands kommun där storlom häckar, eller är intresserad av att hjälpa till med inventeringen i någon eller några sjöar så hör av er till mig!

Jag kan lova er många fina naturupplevelser!
Ingela Spegel- Nääs, 0247-50514

Inventering av Storlom 2004

Ingela Spegel - Nääs

Sommaren 2004 har passerat och storlommarna har påbörjat sin resa till lokaler med varmare klimat. Så sent som runt 10 september ropade fortfarande en lom i Östanholsviken men nu får man vänta till slutet av april innan de vänder åter. Denna säsong har inventering gjorts i sjöarna Sången, Gränsen, Brasjön, Israelsjön samt Östanholsviken i Siljan. Ulf Agne har hjälpt mig med inventeringen i Sången. Sjöarna besöktes vid två tillfällen sammanlagt, i juni samt augusti.

Till min stora glädje kunde jag konstatera att storlomsparet i Östanholsviken i år lyckades få fram en stor unge. Orsak till den lyckade häckningen var med allra största sannolikhet den jämna vattennivån i Siljan. Vattennivån i Trängsletdammen har varit extremt låg i år och Dalälvens vattenregleringsföretag släppte därför inte ut så mycket vatten i Siljan som man vanligtvis brukar. Från slutet av maj till slutet av juni var vattennivån i Siljan konstant och storlommens häckning påverkades inte av stigande vattennivå. Det vore intressant att veta om någon tidigare har kunnat konstatera en lyckad häckning i Siljan. Förutom detta par med unge har jag även sett fem adulta storlomar i grupp.

I Sången lyckades storlomsparet få fram två stora ungar. Vid besöket i augusti sågs även en grupp om tre adulta lommar. Ulf kunde även konstatera att lommarna rör sig mellan Sången och den intilliggande Eksjön.

Även i sjön Gränsen var häckningen lyckad med

två stora ungar.

I Brasjön inventerades ett storlomspär men inga ungar syntes till.

Inte heller i Israelsjön kunde jag se några ungar men ett par adulta storlomar var synliga i sjön.

Sammanfattningsvis har det alltså varit en bra sommar sett ur en storloms synvinkel med sammanlagt fem stora ungar på fem inventerade lompar.

Resultatet från sommarens inventeringar har jag skickat till LOM- föreningen, Mats Eriksson i Lindome.

Om det finns intresserade som skulle vilja hjälpa till med nästa års inventering så får de gärna höra av sig till mig.

Ingela Spegel - Nääs
Laknäs 433
79394 Tällberg
0247-50514

Storlom i typisk häckningsbiotop

Foto: Hans Ersson

Redaktörens tankar...

Det kommer en vår

Bogdan Persson, om änder, Thailand och tidningen du håller i din hand

Vintern är på väg... Merparten fåglar har redan lämnat oss och de flesta som är kvar kommer att göra det inom några veckor. Hagtjärnen mellan Häradsbygden och Insjön, ligger under en "matta" av änder och gäss. Det ser nästan överkligt ut. Denna lilla tjärn som man sommartid endast susar förbi i bil. Ett par knipor, ett par häckande fiskmåsar och möjligen någon gräsand är det sjön kan visa upp i sjöfågelväg, under vår och sommar. Men nu är det höst. Jag kollar igenom flocken ifall någon raritet gömmer sig här. Ofta finns det rariteter gömda i mängden. Tänker på de tre spetsbergsgässen och de tre vitkindade som man råkade hitta bland alla kanadagäss på åkrarna vid Yttermo, i veckorna innan. Det lönar sig att stanna till och beundra fågelansamlingar som en del fnyser åt som "för många". Många arter uppträder så här under hösten. De är inte för många. Det är helt naturligt och de är fascinerande, bara man ger sig tid att njuta av synen. Jag lyckas inte hitta någon raritet i Hagtjärn. Ändå är jag glad att jag stannat till här. Det är något speciellt med änder. Något som väcker optimism. Jag vet vad det är. Det är hannarnas tidigt återskapade häckningsdräkt. De får tillbaka praktdräkten tidigt på hösten. Ett budskap om att våren kommer igen. Det är ont om sådana signaler i naturen den här tiden på året. Änderna inger tröst...

Fågelklubben är på väg till Thailand. Vi ska spendera två och en halv vecka bland Thailands alla "konstiga" fåglar i leendenas land, nu i januari. "The land of smiles" gör verkligen skäl för sitt smeknamn. Överallt möts man av glada, vänliga miner. Jag blir alltid lika rörd av detta. En och annan försäljare har säkert någon baktanke med vänligheten. Men vem som helst som har varit i Thailand och unnat sig tid till att verkligen umgås med lokalbefolkningen, i stället för att enbart stänga in sig i sitt revir på "playan", vet vad jag talar om. Här har svensken något att lära. Ett leende kostar så lite, men ger så mycket. Man vill alltid tillbaks till Thailand...

Vi kommer inte enbart att titta på "konstiga" fåglar. En hel del av "våra" sibiriska vadare övervintrar i Sydostasien. Det är skönt att ha dem som en länk kvar till hemlandet, även om just dessa individer säkert aldrig har, eller kommer, att se Leksand. De flyttar ju mot sydost från sina häckningsplatser långt upp i norr.

Jag minns min förra resa till Thailand. Av alla exotiska rariteter var det pilgrimsfalken som fick ens hjärta att klappa allra mest. Det var då man riktigt studsade till och försökte med handviftningar och rop få alla Thailändare på plats att uppmärksamma fågeln! Varför reagerar man så här? Pilgrimsfalken ligger mycket nära hjärtat, efter alla år man varit med i projektet. Men det är inte bara det. Det var en länk till Leksand som uppenbarade sig. Och det var en länk till våren. Om några veckor skulle man åter vara på svensk mark och då skulle även pilgrimsfalken finnas på klippan. En ny vår var på väg och en ny häckningssäsong för falken. Och änderna skulle ligga på Österdalälvens isfria vatten vid Dragsängarna i väntan på att även deras häckningssjö skulle tina upp. De skulle ligga där i sina praktdräkter som de anlagt hösten innan. Det är vad man blir påmind av när man ser en pilgrimsfalk svepa förbi i Thailand...

Du läser höst/vinternumret av "Fåglar i Leksand". Vi har ovanligt många nya skribenter denna gång. Jag fick ju knappt plats att själv kladda ner några rader. Det är skoj! Ingela Spegel - Nääs har presenterat sitt stora arbete med inventering av storlom i kommunen. Thomas Jonsson, klubbens nye ledare för de något äldre ungdomarna presenterar sig och sina planer för framtiden. Och vi har fått våran egen lilla tecknade serie. En helt egen produktion genom den unga konstnären Hanna Bortas och "idésprutan" Annika Leggård... "Snoken" Linnea Leggård har skrivit ner sina rader och ritat ömar. Hans Nydahl presenterar Ängsnycklar. Samtliga är nya skribenter i våran lilla tidskrift! Vi andra fick inte mycket plats över. Det bådär gott för framtiden. Tack ska ni ha alla som bidragit med material i text, eller bild. Vi ser redan nu fram mot vårunumret av "Fåglar i Leksand". För även om det känns tungt nu, så kommer det en vår... Det vet ju även änderna...

Projekt pilgrimsfalk i Dalarna 2004

Lars Nilsson

Inget år har så många falkar kommit på vingarna i Dalarna som i år. Antalet frisläppta falkar uppgick till 15 st och antalet ungar från vilt häckande par kan i år summeras till 7 st vilket är det största antalet någonsin sedan projektet startade i Dalarna 1994.

Rättvik

Rättviksgänget var först ut att få ungar strax före midsommar. Fyra stycken sattes ut och allt gick lugnt och sansat till. Utsläppet skedde under överinseende av många intresserade från bl.a. SNF: s lokala krets i Rättvik.

Efter någon vecka så hittades rester efter en ungfalk som troligtvis blivit tagen av räven. Ett antal fjädrar som hittades i branten, visade att de inte blivit ryckta ur kroppen utan avbitna som är fallet vid predation av fyrbenta rovdjur.

Ytterligare en falk saknades men inga rester

av ytterligare en ungfalk har hittats varför ingen kan säga vad som hänt. Chansen att den skall ha överlevt så nära inpå utsläppet är tyvärr inte stor.

Gagnef

Honan E8 anlände till lokalen DK i slutet av mars och tyvärr så blev hon ensam väntande på sin unga hane som uppvaktade henne året innan. Det dröjde tills i slutet av maj innan en hane kom och uppvaktade henne.

Fyrlingar i Säter

Foto: Lars Nilsson

Foto: Lars Nilsson

Unga naturvänner gläds åt nymärkta trillingar i Älvdalen

Det skulle senare visa sig att det var ännu en ny hane som dök upp, släppt som hackingfalk vid lokalen OX år 2003 och märkt som S2. Detta blir den fjärde hanen som hon tar till sig och eftersom det blev sent för häckning så var uppvaktandet något darrigt. Häckningen uteblev och paret drog runt i omgivningen, de sågs vid ett flertal tillfällen i områden runt Borlänge och Tunaslätten.

Två ungar sattes ut på lokalen OX med förhoppning att gagnefparet, liksom förra året, skulle börja mata och ta dem till sitt hjärta. Men ungarna ville inte acceptera sina nya fosterföräldrar, förmodligen för att det tog ett par veckor innan de visade sig i branten. Honan gjorde sina försök men ungarna höll distans och visade inga tecken på att låta sig matas. Gagnefparet flyttade senare över till hackinglokalen i Borlänge, utan att häcka.

Borlänge

Två ungar sattes ut i början av juli. Vis av förra årets problem med ungar som traskade iväg in i skogen så sattes ett nät upp runt lådan för att de skulle hålla sig på säker mark. Återgårderna hade effekt och ungarna kom på

Foto: Lars Nilsson

Nykläckta falkungar matas på "Nordens Ark"

vingar som normalt.

Efter en tid in på sommaren kom gagnefs-paret och gjorde nya försök med att adoptera dessa ungar istället. Men inte här heller ville ungarna ha några nya fosterföräldrar.

Nu återstår att se tills nästa år om att gagnefs-paret är intakt och de kan gå till häckning så att ordningen blir återställd.

Säter

Paret i Säter håller samma hylla som tidigare i besittning och där kunde glädjande nog, fyra välmående ungar ringmärkas. Vid bokkontrollen i slutet av maj kunde vi ana att en ny hane anslutit sig till den gamla K1 honan. Färgkombinationen stämde med 2002 blå vänster ben och lila höger ben. Under juli kunde sedan Rolf Andersson avläsa falken som Z6 och släppt som hackingfalk vid lokalen BOR 2002. Alla fyra ungar blev flygga och är förmodligen på sitt vinterkvarter någonstans i Västeuropa.

Foto: Bogdan Persson

Falk D1 häckade i Älvdalen

Älvdalen

Falkparet i Älvdalen kom till berget någon gång i slutet av mars. De valde en ny hylla strax nedanför förra årets bohylla. Vid bokkontrollen i mitten av maj kunde tre befruktade ägg konstateras. Kläckning har skett någon av de första dagarna i juni.

I mitten av juni ringmärktes 3 välmående ungar.

Under slutet av juli rapporterades att alla ungarna hade lämnat bohyllan och höll till runt berget.

Honan avlästes inte, men konstaterades ha

en blank ring vilket visar att hon är ringmärkt i Norge eller i Norrland. Spännande att falkar från olika områden möts och blandar gener. Som vanligt så är det honor som drar iväg längst och etablerar nya par. Hanen avlästes helt. Den är släppt som hackingfalk vid lokalen KL 1999, märkt som D1.

Två nya hackinglokaler

I år har sammanlagt 7 ungar på två nya lokaler i västra Dalarna släppts ut, nämligen i Vansbro och i Malung. Detta som ett led i ett försök att utvidga etableringen av pilgrimsfalk till nya områden i länet. Vi kan konstatera att

falken har fått ett litet fäste i de mellersta delarna av Dalarna, så därför var det lämpligt att flytta ut gränserna.

Utsläppet i Västerdalarna gick som planerat och inga störningar av predation eller människa har rapporterats. Alla ungar var i slutet av juli på vingar och i färd med att jaga.

Sammanfattning

Alla hackingungar har kläckts och fötts upp på Nordens Ark i Bohuslän förutom två som togs in

som dunungar i en fyrkull i ett område där uven ropat. Avelsverksamheten har inte kommit igång ännu med egen äggproduktion så därför fungerar anläggningen idag för kläckning och där falkparen får fungera som fosterföräldrar.

Alla ungar som är utsatta har därför plockats in från vilda bon när paret lagt sig på en olämplig hylla eller där uven är i reviret och där man tidigare haft problem med uppredation.

En ny tendens eller iakttagelse i falkreviren

är att omsättningen på falkar inom reviren ökat. Detta kan ha två aspekter, dels att dödligheten har ökat på vinterkvarteren av någon orsak eller att yngre starkare falkar utmanar svagare individer och där de etablerade falkarna helt enkelt blir utkonkurrerade.

Att reviren snabbt fylls på eller omsätts tyder på att det finns ett ökat antal lösa falkar som kan rycka in då någon försvinner eller som nu i många häckningslokaler utmana ett redan etablerat par. Ibland lyckas det, ibland inte.

En klar och fortsatt tendens är att pilgrimsfalken ökar generellt i Sverige med 12-15%. Med årets utsättningar bör vi ha åtminstone 4-5 ungar tillbaka tills nästa år och jag tror på minst ett nytt häckande par under 2005.

Slutligen vill jag tacka för allt engagemang och intresse från alla falckräddare efter ett lyckat år för pilgrimsfalken i Dalarna.

Foto: Bogdan Persson

Den första "norrlandsfalken" som häckar i Dalarna, sedan projektets start - honan i Älvdalen, kikar upp från bohyllan

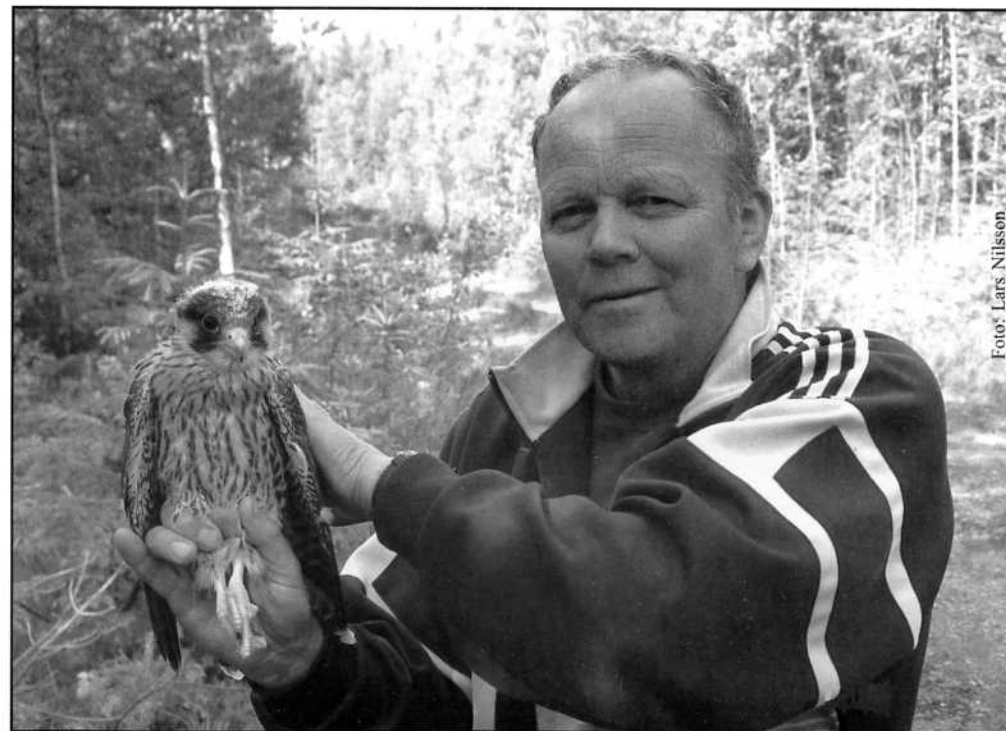

Foto: Lars Nilsson

Jan-Olov "Noppe" Granberg, ansvarig för projektverksamheten i Vansbro

Vinterfågelmattningen – en succé!

Staffan Müller

Under föregående vinter har fågelklubben tillsammans med Naturskyddsföreningen och Leksands kommun, genomför fågelmattning på fem platser i kommunen. Det har kommit in väldigt många tackmail, framförallt från besökare vid Flymyrkojan. Lavskrikan var ständigt närvarande liksom gråspetten och alla de andra.

De fem platserna var Limsjön x 2, Flymyrkojan, samt Hundhagen och Kägelberget.

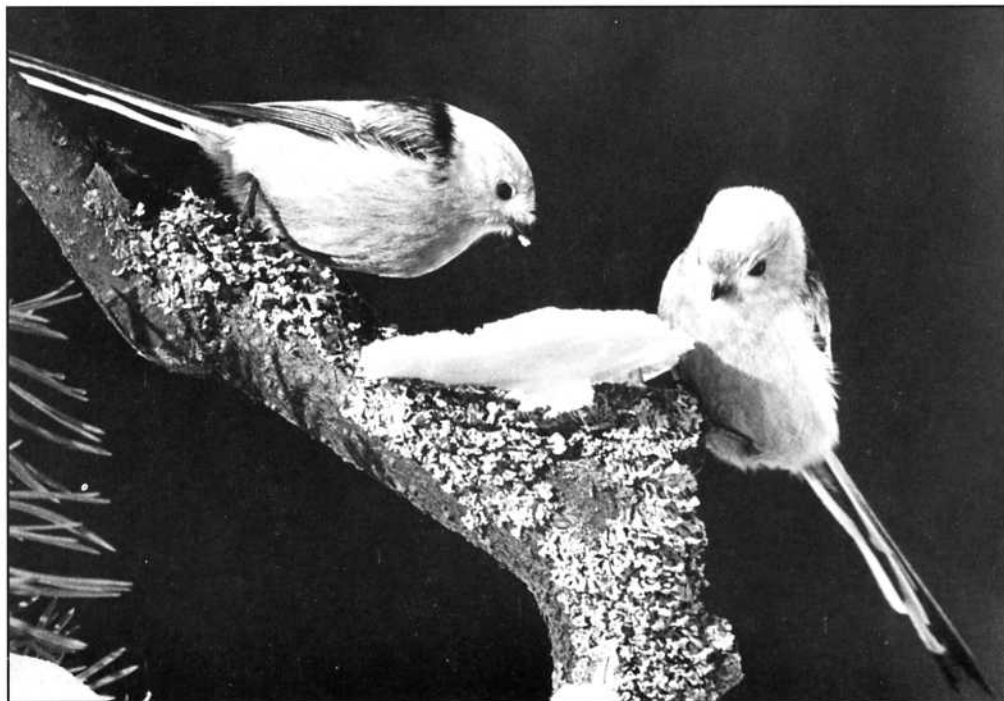
Sittskådning vid Hundhagen

Själv besökte jag främst Hundhagen och satt där någon timma med kaffetermos ett 30-tal gånger under vintern.

Sittskådning visade sig vara ett fullgott alternativ till att springa runt och leta fåglar.

Snabbt insåg jag att fåglarna flyttar sig snabbare än jag gör, alltså fick jag se mest fågel när jag satt still.

I Hundhagen hade jag som regel kontakt med stjärtmes, svartmes och gråspett samt några gånger även den mindre hackspetten. Sittbänken är placerad mindre än 10 meter från

Stjärtmesar (*Aegithalos caudatus*)

Foto: Bengt Lundberg/N

fågelbordet och de är en fantastisk upplevelse att ha småfåglarna ett par meter runt huvudet. Samtidigt satte jag upp ett 20-tal småfågelholkar, vilka till 100% ockuperades av små-fåglar: svartmes, blåmes, nötväcka etc.

Flymyren

Vid Flymyren fanns det ett helt annat fågelliv eftersom den ligger i vildmarken.

Ca 4 lavskrikor var som sagt ständigt närvarande vid utfodringen och det var många som fick "livskryss" av arten just i vinter. Annars var tofsmesen den dominerade arten där. Det fanns också gröngöling och gråspett samt korp och ett stort antal andra tättingar vid foderbordet och talgen.

Tommy Snarf från Bjursås har skött utfodringen vid Flymyrkojan på ett förtjänstfullt sätt och kommer även till vintern att ha uppsikt över utfodningsplatsen.

Kägelberget

Kägelbergsutfodringen sköttes av Agneta Joon Timblad och även den utfodringen kommer att vara otroligt viktig i framtiden, eftersom Kägelberget nu är naturreservat och skogen får stå kvar.

Limsjön

Vid Limsjön var det främst trädgårdens mesar samt gulsparv som var de mest frekventa besökarna.

Vid samtliga ställen var det Hemköp som stod för talgen och späcket. Vi är dem ett stort tack skyldig eftersom köttet i vanliga fall är mycket kostsamt att köpa in och vi fick det helt gratis!

Fågelklubbens medlemmar sponsrade vår

Gråspett (*Picus canus*)

Foto: Gunnar Lind

utfodring med ett par tusen kronor och jag hoppas att Ni alla är lika frikostiga med bidraget denna vinter. På medlemskapsinbetalningen finns det en ruta att kryssa i och vi behöver minst lika mycket pengar i år för att verksamheten skall gå runt!

Tack på förhand och tack alla Ni som hjälpt till under vintern!

Hägern häckar i Leksand!

Staffan Müller

Som på beställning kom Sveriges ornitologiska förenings rapporteringsart, "Hägern" 2004. Just i år upptäckte vi för första gången en lyckad hägeretablering i vår kommun!

Det är många av oss som haft blickarna riktade mot de besynnerliga hägerbeteendena på Dragsängarna sen i våras. Ständigt har det cirklat några hägrar ovanför en granskogs-dunge vid infarten till lövhavet.

I juli månad tog jag med mig en van klättrare in i dungen och kom inte ut förgäves.

Martin Linzie upptäckte inte mindre än 6 bon som hade varit bebodda av hägrar!

Runt om i dungen låg det äggskal och en massa fågelfjädrar från ruggande fåglar och

ständigt hördes ett kraxande över oss, trots att ungarna redan var flygga.

Vi kunde notera 17 ungfåglar som satt i taldungen närmare Tunstabron och sannolikt var det fler än 6 par som lyckades få ut ungar.

Hägern lockas säkert till fiskodlingen i Insjön. Inte så att den äter regnbågarna i nätkorgarna, utan just för att det finns vild fisk som lockas till odlingens spill.

Att sen havsörnen lockas av hägern till Insjön är en annan historia, som förgyller tillvaron ännu mer!

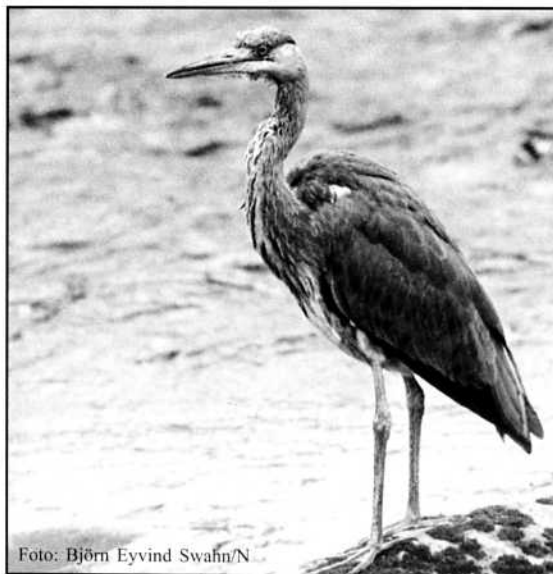

Foto: Björn Eyvind Swahn/N

Ovan: Ung häger i väntan på fiskelycka...

Foto: Bogdan Persson

Äntligen häckfågel i Leksand -hägern (*Ardea cinerea*)

Välkomna alla nya medlemmar!

Fågelklubbens stora familj utökas med 22 nya medlemmar. Vi ser fram emot att träffas ute i markerna på våra egna exkursioner, eller utflykter på eget initiativ. Leksands Fågelklubb är en förening för alla! Oavsett om man är "kryssare" i jakt på rariteter, eller "bara" naturälskare i största allmänhet. Det är just det som gör fågelskådningen till en folkrörelse. Det går att bedriva den på så många olika sätt och alla viktiga i arbetet för att sprida intresse och kunskap för fåglarna och naturen! Välkomna med i gänget:

Bengt Andersson, Laknäs

Eva-Lisa Eggens, Falun

AnnMari Persson, Haninge

Johnny Eng, Haninge

Elisabeth Hallmans, Hägersten

Per Lif, Transtrand

Birgitta Elofsson, Gagnef

Arne Edström, Sundbyberg

Håkan Elg, Raballshede

Lars Eklöv, Rättvik

Kristina Hollsten, Insjön

Bengt Liss, Leksand

Linnea Lekgård, Västannor

Leif Munters, Haninge

Anita Olofsson, Haninge

Maria Sävström, Leksand

Erik Jensen, Leksand

Hans-Erik Eriksson, Malung

George Berglind, Rönnsås

Yvonne Nisses, Åsleden

Erica Andersson, Gagnef

Thomas Westin, Mora

Det är kul att vara "Natursnok"!

Annelie Stenberg

Natursnokarna är fågelklubbens och Naturskyddsföreningens ungdomsverksamhet för 9-13-åringar.

Vi gillar att vara ute och försöker vara ganska breda i vår verksamhet för att intressera så många som möjligt för vår natur i Leksand.

Vi anpassar programmet efter årstid och deltagarnas önskemål. Vi tar ofta hjälp av personer som kan mycket om något speciellt.

Under åren har vi vandrat i olika fina naturområden, sett ringmärkning, matat örnar, åkt skidor, letat varglav, lyssnat på ugglor, tittat på stjärnor, släppt en berguv, snickrat holkar och satt upp dem, täljt pimpelspön och annat, fiskat, övernattat tillsammans, gått månskenstur, fiskat och mycket mera...

Vi har lärt oss massor och haft så kul att vi fortsätter ett tag till och hoppas att vi därmed sår frön av intresse för naturen hos våra ungdomar.

Hjälp oss gärna med idéer, eller din kunskap!

Annelie Stenberg

"snokledare", 0247-34 993

Linnea Lekgård säljer holkar på "Fågelskådningens dag"

Hej!

Jag heter Linnea Lekgård

och är med i Natursnokarna.

I vintras åkte vi till

Åskaksmyren. Där såg vi tre

kungsörnar och varglav. Vi åkte

skidor och jag ramlade av

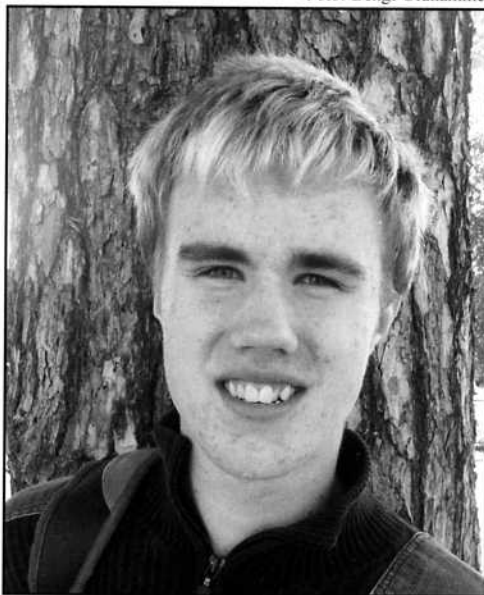
minst hundra gånger.

Hej!

Mitt namn är Thomas Jonsson, jag är 16 år gammal och kommer från Boda i Rättviks kommun. Jag sitter som ungdomsansvarig i Leksands fågelklubb och jag har som ambition att få igång ungdomsverksamhet både i Leksand och Dalarna. Därför har jag bestämt mig för att inte bara satsa på fågelklubben i Leksand. För att Dalarna ska få en bra ungdomsverksamhet sitter jag med i SOFUK (Sveriges ornitologiska förenings ungdomskommitté). Man kan nu säga att Dalarna har kommit på Sverige-listan när det gäller ungdomsarbete. Och jag tror att vi kan bli ett av dom ledande länen i detta. Allt hänger på hur mycket vi ungdomar jobbar, så jag känner ansvaret!

Foto: Bengt Oldhammer

Ungdomsledare Thomas Jonsson

Kontakt nät bland ungdomar

Jag hoppas att jag ska klara av detta, och med stöd av Leksands fågelklubb och speciellt Staffan Müller kommer det nog att gå bra.

Jag var nere på ett läger i Falsterbo och där fick jag väldigt bra kontakter. Det var ju det som var meningen med resan. Jag känner nu skådarungdomar över hela landet. I Falsterbo föddes idén om ett ungdomsläger i Dalarna.

Nu sitter jag och planerar inför det lägret, och hoppas att det kommer att bli av i vår.

Projekt för ungdomar

Åter till Leksands fågelklubb. Vi ungdomar har i år fått ta över ett eget projekt - backsvala. Vi kommer att inventera kolonier och rensa sandbrinkar. Något som jag vet att vi ungdomar kommer att klara utmärkt. Alla är ju självklart välkomna att hjälpa till.

Den självklara uppgiften för en ungdomsgrupp är ju att snickra holkar. Det kommer att bli en syssla vi får ägna oss åt i vinter, när det inte finns så mycket fåglar att titta på. Detta är ett bra och roligt sätt att lära sig mer om fåglar och samtidigt göra nytta.

Välkommen med i gänget

Andra aktiviteter kommer att annonseras i Leksandsbladet, så håll ögonen öppna!

Hoppas att ni vill vara med i ungdomsarbetet, och speciellt i fågelklubben! Och var inte blyga att höra av er, och kom och var med på våra aktiviteter.

Vi syns!

Thomas Jonsson
0248-401 43

Ungdomsresa till Öland

Text och bild: Thomas Jonsson

Mitt i lövsprickningstid begav sig ungdomskommittén till Öland. Vi var 5 personer som åkte iväg för att planera kommande aktiviteter. Därför fick också föreningens ordförande vara med, dels som mentor och även som chaufför. Underbara dagar på Alvaret och i Ottenby lund... Det fanns gott om vadare och rovfåglar. Tyvärr missade vi ängshöken och sommargyllingen (som kommer senare på säsongen). Annars var Lunden i sin bästa skepnad och vi fick höra bl.a. mindre flugsnappare, skogsduva och smådopping.

Styrelsen vill genom denna resa, stimulera ungdomarna till satsningar i Fågelklubben. Tomas, Mattias, Tommy och Emil är eldsjälar som vi kommer att få mycket nytta av i framtiden.

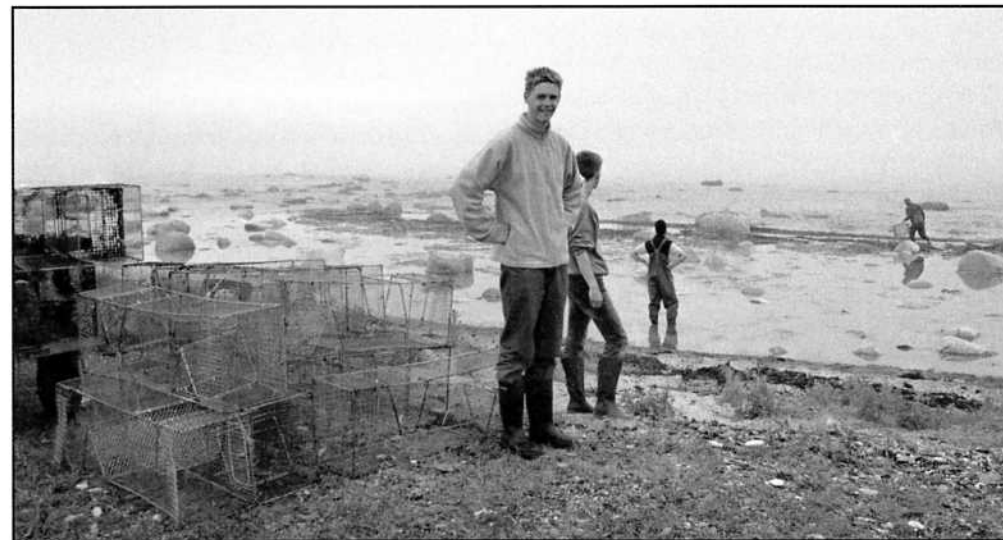
Lycka till säger vi och välkomna

Berguv vid Vadstena slott

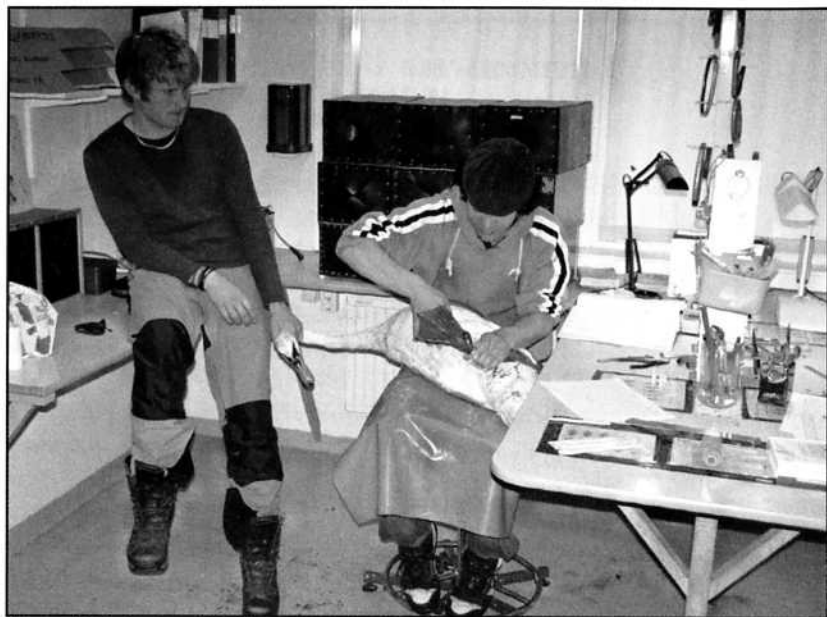
Vi åker från Leksand kl. 8 på fredagsmorgon, den 7 maj. Vi är ett gäng på fem personer i olika åldrar. Jag tror att vi alla hade stora förväntningar på resan. Vi ville se mycket spännande fåglar och fint väder förstås. På resan ner frågar våran kära Staffan om vi ville se en berguv. Ingen trodde på honom så jag och Tommy slår

vad om ett wienerbröd var. När vi närmade oss Tåkern skulle vi stanna och ta en paus... vi stannar vid Vadstena slott. Och när Staffan skulle titta på änderna i vallgraven "råkade" han bara få syn på en berguv. Det är den första vilda berguven som jag ser och det var absolut värt ett wienerbröd!

Vid Tåkern träffar vi "Tåkerns chef". Vi tittar

Vadarburar placeras ut...

Ringmärkning av Knölsvan

lite på fåglarna och drar sedan vidare till Öland. Vi passerar Ölandsbron kl.19. Tyvärr så är det dåligt väder så vi ser inte så mycket.

Öland

Vi kommer till Ottenby Vandrarhem och alla är ivriga att komma till Långe Jan. Väl där blåser det mycket och det börjar bli mörkt. Jag och Mattias som var lite "kryssare" under resan fick många nya "kryss". När vi kommer tillbaka till vandrarhemmet så är alla trötta och somnar utan större problem.

Klockan ringer 5.30 och alla kommer snabbt upp. Vi äter frukost och åker till Ottenby lund. Vi blev lite besvikna när så mycket av lunden var avstängd. Vi tar oss runt och vi ser några nya arter som vi inte har sett förut. Väl ute på den södra udden och Långe Jan sätter vi igång med skådandet, men vi hann inte kolla så länge eftersom vi skulle bli guidade vid fågelstationen. Det tar ett tag och medan vi är där

ringmärker man en mindre flugsnappare, näktergal och gräshoppsångare. Vi är nöjda med försöket och då speciellt Staffan som får se den mindre flugsnapparen.

Mera wienerbröd

Vi begav oss ut på udden igen och även i dag blåste det mycket. Man måste ju upp i Långe Jan och trapporna är inte lätta att ta sig uppför. Staffan fick ett av sina älskade wienerbröd... Ni ska veta att vi blev påmind!

Vi är klara vid Ottenby och drar vidare över halva Öland. Vi hade blivit garanterade ängshök men någon sådan såg vi inte. Nu får Staffan igen och han köper glass åt oss.

På söndag morgon går vi igenom norra Ottenbylund, Det var en fantastisk morgon och ett roligt avslut från Öland. Vi beger oss hem och den långa bilresan blir lite seg. Vi har totalt kört 150 mil! Men det var det värt tycker jag och jag tror att alla var nöjda!

Arter som vi såg under resan:

Blåmes
Talgoxe
Stjärtnes
Skägges
Entita
Skata
Kaja

Svartvit flugsnappare

Mindre flugsnappare

Gräshoppsångare

Ärtsångare

Lövsångare

Trastsångare

Grönsångare

Björktrast

Svarthätta

Taltrast

Rödvingetrast

Koltrast

Gräsand

Gravand

Snatterand

Stjärtand

Ärta

Skedand

Bergand

Vigg

Knipa

Ejder

Skrattmå

Fiskmå

Silltrut

Gråtrut

Havstrut

Kentsk tärna

Småtärna

Ladusvala

Hussvala

Turkduva

Ringduva

Skogsduva

Storspov
Rödbena
Grönbena
Fjällvråk
Ormvråk
Brun kärrhök
Lärkfalk
Kråka
Stare
Törnskata
Gråsparv
Pilfink
Bofink
Grönfink
Hämpling
Gulsparv
Knölsvan
Smådopping
Storskarv
Grågås
Småskrake
Sothöna
Strandskata
Tofsvipa
Brushane
Gök
Gröngöling
Större hackspett
Mindre hackspett
Sånglärka
Ängspiälärka
Trädspiälärka
Sädesärta
Gärdsmyg
Rödhake
Näktergal
Rödstjärt
Buskskvätta
Stenskvätta
Skärfläcka
Svartsåppa
Större strandpipare

Falsterboläger

Text och bild: Thomas Jonsson

Denna gången bar det av till Skåne på läger. Deltagarna bestod av svenska och maltesiska ungdomar. Gissa om man var nervös, nu skulle engelskan sättas på prov!

Första dagen nere i Skåne åker vi med vår guide P-G Bentz till några av dom finaste områdena i Skåne. Vi besöker bl.a. Krankesjön, Vombsängar, Fyledalen och Näsbyholmsjön.

Vid Fyledalen hade kungsörnen bo, och vi fick se några örnar. Vi såg även Svarthalsad dopping vid Näsbyholmsjön.

Självklart såg vi röd glada, ett måste i Skåne. Varje eftermiddag kom någon person och föreläste, detta var väldigt intressant och lärorikt.

Svenska och maltesiska unga ornitologer

Under veckan gör vi massor av saker, vi besöker storkprojektet, spillepeng, katastrofhjälp för fåglar och Falsterbo fågelstation. Vi får även prova på Atlas inventering vid Ariessjön och i en bokskog.

Söderåsens nationalpark

Det häftigaste besöket var nog Söderåsens Nationalpark, något av det häftigaste jag har sett! Vi såg försärla, mindre flugsnappare och flera andra roliga arter! Har ni vägarna förbi är detta ett måste!

Om man ska sammanfatta veckan med ett ord blir det SUPERKUL! Att träffa människor från ett annat land kan bara vara kul. Jag är jätteglad att Staffan tipsade mig om lägret, och han ska nog få ett wienerbröd för det också, för alla ni som känner honom vet att han inte kan tacka nej.

Ett stort tack till David och Linus som har anordnat lägret.. det har ni gjort bra!

Men även tack till fågelklubben, ni är guld värda!

Ölandsläger

Text och bild: Thomas Jonsson

Tisdag den 13 juli bär det av till Öland. Tåget avgår 5.22 och resan tar 10 timmar. Allt flyter på bra och jag kommer till Kalmar utan större problem. Bussen tar mig över till Öland och ända ner till Ottenby.

När jag kommer fram får jag träffa alla i personalen. Eftersom man går rundor hela kvällen hänger jag med på en gång. Med runda menar jag att man kollar alla vadarburar, som

Fågelskådning vid havet...

man har placerat längst med stranden. Vadarfångsten är ingenting som jag har erfarenhet av så det gäller att lära sig. Vadare är tacksamma fåglar att hålla på med när man är nybörjare, dom är lugna och dom bits inte.

Jag får dela rum med två killar Mike och Izak. Äntligen lite ungdomar som är intresserade. Första dagen är lugn men jag lär mig ändå mycket!

Spännande vadare

Nästa morgon ringer klockan 4.00 och det är dags för runda. Senare på dagen åker jag och tre andra från personalen för att kolla på svartpannad törnskata. Vi fick en liten skynt

av den. När det kommer två andra ringmärkare till stationen delar vi upp oss i grupper med tre personer i varje. Ringmärkaren i mitt lag kommer också från Dalarna. Han heter Petter och den andra killen Per. Dagarna rullar på och vi fångar mycket vadare. Den vanligaste fågeln som vi fångar är Kärrsnäppa. Den roligaste fågeln vi fångade var småspov. Det var en häftig fågel!

En av dagarna fick vi fint besök på stationen. Drottning Silvia och kronprinsessan Victoria kom med en massa andra människor. När jag var och handlade i Naturum fick jag Silvia bakom mig i kön en kort stund.

Dom tio dagarna går snabbt och jag hoppas att jag har lärt mig någonting. Resan hem gick lika lätt som resan ner. Det var mycket roligare än vad jag hade tänkt mig och jag längtar redan tillbaka!

Småspov (*Numenius phaeopus*)

Pär Johansson

Cirka femtio deltagare från Sverige, Finland, Norge samt Estland och Ryssland samlades i Rovaniemi för att gå igenom årets häckningsresultat och ta del av lite nya forskningsrön. Dalarna var representerat av Börje Dahlén, "Kecke" Eriksson och Pär Johansson (Leksands Fågelklubb). Resan från Dalarna var lång och tidskrävande. Vi räknade ut att vi tillryggalagt över 250 mil och suttit i bil och buss över 40 timmar. Men det var en givande helg. Här följer en kort sammanfattning av vad som sades på mötet.

Hur många par kungsörnar finns det i Norden?

Den allmänna trenden är att antalet kända revir ökar. Ökningen kan bero på att det lagts ner mer möda på inventeringsarbetet, men det troliga är att kungsörnen har ökat starkt i antal. Antal par kungsörnar under 2004 var i Norge 1000 par, Sverige 400 par och Finland 350 par. Sveriges riksdag har satt som mål att Sverige ska ha minst 600 lyckade förnyringar per år. Så vi har en liten bit kvar dit. Det är kul att se att den hotbild som är riktad mot andra rovdjur inte är lika hotfull mot kungsörnen. Dock kan sägas att det blir färre och färre äldre örnar avlästa vid åtlarna vilket kan tyda på att det sker en viss olaglig jakt. Det är känt sedan tidigare att kungsörnen har gått starkt tillbaka inom renbetesområden där örnar bevisligen har förgiftats, skjutits eller fångats med sax! En annan intressant jakttagelse är att häckningsframgången verkar minska, d.v.s. antalet flygga ungar per häckning har gått ner. Ingen vet varför.

Går det att åldersbestämma en kungsörn på fjäderdräkten?

Dick Forsman, författare till "Rovfågelsguiden", pratade om hur kungsörnen ruggar och hur man kan avgöra åldern på en örn. Hans forskning bygger till stor del på studier av skinn. Den vinterfodring av örnar som skett under senare år har troligtvis helt förändrat ruggningsmönstret så det är inte längre möjligt att avläsa åldern genom att studera dräkten och vilka fjädrar som ruggats. På åteln i Leksands har vi t.ex. sett ringmärkta örnar i tredje vinterdräkt med adulta stjärtpenor som den normalt ska få efter cirka sex år. Ett annat exempel är den ringmärkta kungsörnen från i vintras som visade olika dräkt i början och slutet av vintern. Uppenbarligen har den ruggat under vintern. Innan det börjades med vinterutfodring var det troligtvis mycket ovanligt. Kan man dra följande slutsats:

Mycket mat = snabbare ruggning = tidigare könsmognad?

Vad äter kungsörnen?

Duncan Halley redovisade preliminära resultat från en pilotstudie som förhoppningsvis ska visa vilken föda kungsörnen utnyttjar då den föder upp sina ungar. Tidigare har det gjorts genom att studera bytesrester vid boplatser, en metod som ger ett osäkert resultat eftersom det är svårt att få en uppfattning om antal kilogram. Duncans idé bygger på att jämföra de olika födoslagens isotopsammansättning med en fjäder från kungsörnsungen. Varje födoslag har en unik isotopsammansättning vilket betyder att en dalripa och skogshare skiljer sig åt. Genom analys av fjädern och lite matematisk färdighet går det alltså att få fram ett resultat som kanske säger 30% skogshare, 40% tjäder och 30% dalripa. "Du är vad du äter".

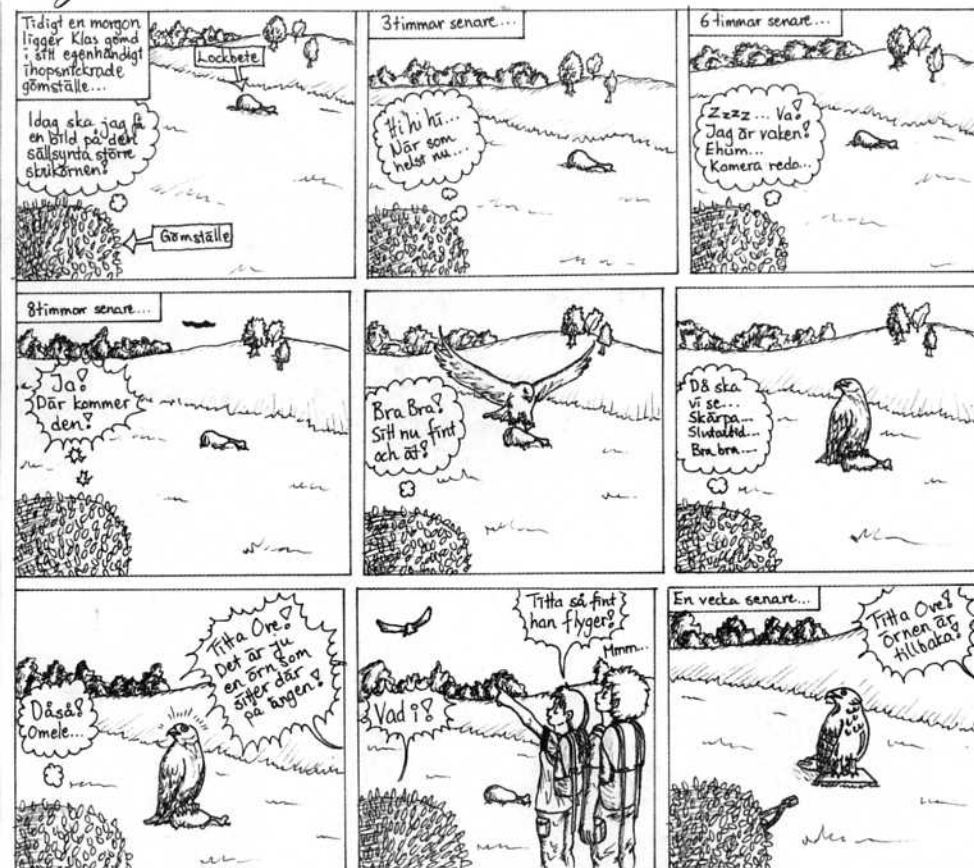
Vart flyttar kungsörnarna under vintern?

Norsk forskning från Finnmarka (nordligaste Norge), där man monterat sändare på årsungar av kungsörn, visar att det inte finns något mönster i hur de flyttar. Tre örnar kläckta i Finnmarka märktes med en sändare monterad i en sele som sattes på som en rygsäck. Resultatet visar att en drog västerut till Lofoten, en drog söderut till Bottenviken och en stannade kvar under hela vintern. Vad drar man för slutsatser av det? I år har ytterligare fem kungsörnsungar fått sändare och vi väntar spánt på vilka resultat som ska komma fram.

Ska vi sändarförse en kungsörn i Dalarna?

Det finns mycket lite kunskap om var de äldre kungsörnarna håller till på vintern. Enligt böckerna ska de stanna kvar i sina revir, men på utfodringsplatsen i Leksand ser vi varje år flera gamla kungsörnar. Häckar de i området? För att eventuellt få svar på den frågan diskuterades att sändarförse en gammal örnhanne i anslutning till Leksands utfodringsplats. Det kan också ge svar på hur stort reviret är och hur det utnyttjas under olika tider av året. Leksand med i forskningen frontlinjer!

Fågelskådare Klas

Tecknad av Hanna Bortas
Historia av Annika Lekgård

Vill du bli stödjande medlem, "ÖRNFADDER", i föreningen ÖRN-72?

Kostnaden är 100 kr/år. Som tack får du information från det nordiska örnarbetet, samt tidskriften KUNGSÖRNEN, 1 gång/år. Betala in avgiften på postgiro 83 36 72-9 (Örn-72).

Mera info: Bogdan Persson (telefon och adress se sida 2.)

Fåglar vid fönstret

Folke P Nyholm

Nu börjar tiden, när vi ska börja bry oss om våra stannfåglar, om vi inte redan gjort det. Självt började jag redan i månadsskiftet september – oktober, inte minst beroende på att ett par talgoxar uppfordrande började sätta sig på köksfönstrets spröjsar som för att säga: "Nu är det verkligen dags!" Första dagen kom bara dom två talgoxarna, men redan andra dagen fanns både talgoxar, blåmesar, pilfinkar, nötväckor och grönfinkar.

Nötväckan och eken

Grönfinkarna förvånar mej mest. I våras var det gott om dom, redan i mars hade dom sin första kull, men sedan midsommar har jag varken sett eller hört en grönfink i byn, vart tog dom vägen?

Gästerna vid fågelbordet har onekligen skiftat genom åren. När jag började intressera mej för fåglar, det är nu ca 60 år sedan, fanns inga grönfinkar, pilfinkar eller nötväckor i mina trakter, d v s Norr Rälta, och kom en blåmes var det värt att notera. Däremot fanns naturligt-

Talgoxe (*Parus major*) Foto: Bogdan Persson

vis domherrar, gulsparvar, talgoxar, talltitor och tofsmesar vid köksfönstret, ibland också någon svartmes. Gråsparvar har märkligt nog aldrig funnits i Norr Rälta – annat än mycket kortvariga besök av någon enstaka fågel – något som redan min morfar reagerade på. Förr var det ganska vedertaget att nötväckor – liksom ekar och grevar – inte gick norr om Dalälven. De första som uppträdde höll till på kyrkogårdar och i större parker, kanske var orsaken just förekomsten av ek, jag minns att jag såg dom första på kyrkogården i Leksand. När jag bodde i Örebro på 1960-talet, fångade

Svartmes (*Parus ater*) Foto: Bengt Lundberg/N

jag ett par nötväckor på min balkong och släppte ut dom i Norr Rälta (det är preskriberat), men dom försvann efter ett halvår. Numera finns ju nötväckor överallt, dom har till och med häckat i en av mina pärluggleholkar i den den djupaste, mörka granskog, naturligtvis med ett igenmurat ingångshål.

Antalet varierar

Det är också intressant att se hur individantalet kan skifta. Förrförra vintern var blåmesen helt dominerande vid fågelbordet, med betydligt fler individer än talgoxen. Det var också fler häckningar än vanligt i mina holkar. Men, i vintras var det plötsligt som förr igen, d v s lite mer talgoxar än blåmesar. Någonstans har jag sett att man tror följande: vid "överproduktion" av blåmesar flyttar många, men dom kommer inte tillbaka igen. Det kanske är så.

För mer än tio år sedan började jag tycka att de som jag kallar skogsmesar, d v s talltita, svartmes och tofsmes har minskat oroväckande, men jag fick oftast till svar att det nog berodde på min bristande observationsförmåga, sviktande hörsel o s v. Så länge jag kan höra kungsfåglar (som ju också har minskat) känner jag mej dock lugn på den punkten. På senare tid har jag dock – med viss tillfredsställelse – hört att andra, s k etablerade ornitologer, börjat tala om samma sak. Att det vid Gryssen-stugan fullkomligt lär drösa av talltitor och tofsmesar är ju kul, men det måste vara en speciellt gynnad biotop, eller...?

Födovallet

Födovallet bland vintergästerna har också ändrats genom åren. Vid mitt fönster får en gammal hederlig fläsksvål hänga orörd tills den möglar, även om det inte finns någonting annat att äta. Att köpa en dyr havrekärve är naturligtvis gulligt dekorativt, men nu för tiden är det bara gulsparvar som håller till godo med

denna enkla kost, åtminstone hos mej. Havre är ju det enda dom riktigt uppskattar. För några år sedan var hampfrö den absoluta favoriten bland "mina" mesar, men nu ratas den sorten. Det är bara solrosfrö som galler, och naturligtvis jordnötter. Det här urvalet tycks vara olika inom olika fågelgång. Hos bekanta till mej, boende på andra ställen, gör fåglarna andra prioriteringar.

Udda gäster

När det dyker upp udda gäster, är det naturligtvis välkommet. Tofsmesen, som visar sig några få gånger per vinter, räknar jag dit, men talltitan har jag inte sett de senaste tio åren. Kärrmesen och svartmesen är visserligen trevliga, regelbundna gäster, men aldrig mer än i högst två ex. De senaste åren dyker en gråspett upp då och då, men eftersom fågelbordet står nära mitt köksfönster, vågar den här fegisen bara stanna ett par sekunder, släktingen större hackspett är modigare. Förr såg man också ibland den mindre spetten på talgbollar, men det var flera år sedan. Härom året, när det kom ett vinterbakslag i april, kunde jag räkna till över 20 arter samtidigt vid köksfönstret. Men då var det förstas rent tillfälliga besökare, t ex trädpiplärkor och sädesärlor, som normalt inte har något intresse av fågelbordet. När vårfåglarna just kommit är naturligtvis järnsparvar och rödhakar trevliga gäster, liksom diverse trastarter, främst då förstas koltrast, men även både rödvinge och taltrast. Koltrasten övervintrar förresten i Norr Rälta i några få ex. Ett par gånger har jag på våren haft besök av hämpling och sävsparv i trädgården, men det hör definitivt till undantagen.

Några gäster som jag verkligen uppskattar är gråsiskor och grönsiskor, de kommer varje år i ganska stora flockar och uppskattar både frö och talgbollar. Detsamma gäller bofinkar

Fortsättning på sida 36...

Om något helt annat än fåglar...

Ängsnycklar, en klenod på Sollerön

Text och bild: Hans Nydahl

När de första syddragande storspovarnas vemodiga flöjtande hörs från skyn, är det dags att göra ett besök på Norrvikens strandängar, sänka blicken och njuta av en av solleröflorans verkliga pärlor, orkidén ängsnycklar. Vissa år kan antalet blommande exemplar räknas i tusental. Andra år, framför allt om det varit högvatten när isen lägger sig vid stränderna, kan ängsnycklarna vara nästan försvunna.

Hösten 2000 var det mycket högt vattenstånd vid isläggningen, och man kunde senare på vintern åka skridskor långt inne i skogen. Vid midsommartid 2001 hittade jag på en given sträcka inte ens en handfull exemplar av ängsnycklar. Vid samma tidpunkt och på samma sträcka fann jag i år ca 350 ex. Men det är helt klart att 2001 var ett extremt år.

Variationsrik

Ängsnycklar (*Dactylorhiza incarnata*), är en mycket variationsrik art, och man bör nog helst tala om att ängsnycklar är ett samlingsnamn för en rad varieteter. Vid Norrviken är dock orkidén tämligen enhetlig med de typiska, stjälkofattande och spetsiga bladen utan fläckar. Blommorna är rödvioletta med en i stort sett odelad läpp och sidoflikarna är tillbakaböjda. (artepitetet *incarnata* betyder för övrigt köttfärgad) Blommornas stödblad är långa och sticker ut lite här och var bland de enskilda blommorna i axet. (Se bild 1.) Jag kan bara nämna att t.ex. på Gotland, där jag brukar tillbringa stor del av somrarna, finns det flera former av ängsnycklar. En form med gulvita blommor, som kallas vaxnycklar och en purpurfärgad variant med mörka fläckar på både över- och undersida av bladen. Den senare kallas blodnycklar. Botanisten, som namngav den här varianten, tyckte att det såg ut som om någon stänkt blod på bladen och

gav den det latinska tilläggsnamnet *namnet cruenta*, som betyder just blodbestänkt.

Ängsnycklar tycker om kalkhaltig jord men är ingalunda kalkbunden. Den vill ha fuktig mark och finns på ängar, kärr och stränder. På Gotland har jag ett par fina lokaler, som är gamla, övergivna grustag där vattnet sipprar fram i kanterna och ger en lämplig fuktighet på botten. Men för att en sådan lokal ska ge någon frodig växtlighet krävs nog att det är kalk i marken.

Ibland beskrivs ängsnycklar, vaxnycklar och blodnycklar som tre olika arter och ibland anses de vara varieteter av samma art. Det kan vara en knivig fråga att avgöra vad som är rätt eller fel. När det sedan visar sig att ängsnycklar har en ganska "låg moral" och allt som oftast korsar sig med andra, närstående arter t.ex. Jungfru Marie nycklar, blir ju inte frågan lättare att besvara.

En knöl som övervintrar

Ganska ofta ser man rester av föregående års blomställning intill årets planta. (Se bild 2). Om man sätter ner en pinne vid ett exemplar, för att markera den exakta växtplatsen, ska man finna att orkidén står och stampar på samma ställe år efter år. Förklaringen till detta är, att under sommaren och hösten lagrar orkidén näring i en rotknöl, som övervintrar. När sedan omständigheterna blir gynnsamma

Den gillar fuktig mark...

Kärrspira och ängsnycklar

Ängsnycklar med fjolårsstängel

Ängsnycklar (*Dactylorhiza incarnata*)

nästa säsong, växer den nya plantan upp ur den övervintrade knölen. Om man försiktigt gräver upp en planta i slutet av växtsäsongen ska man finna en skrumpen rotknöl, som bildades förra året, och ur vilken årets planta har vuxit upp. Dessutom finns det en ny, fräsch knöl, som kommer att stå för släktets fortbestånd kommande år. Att man sedan med samma försiktighet ska sätta ner plantan på samma plats igen behöver väl knappast påpekas. Alla orkidéer är fridlysta i vårt land.

Hos vissa arter är den här knölen rund och den, som gav namnet åt orkidéerna, tyckte att den såg ut som en testikel. Orchis är nämligen det grekiska ordet för testikel. Hos vår orkidé, ängsnycklar, är rotknölen förgrenad som fingrarna på en hand och Dactylorhiza betyder fritt översatt fingerrot. Gissa om den här likheten med en testikel har haft en speciell plats i folktron och folkmedicinen. Man ansåg att om man åt av den nya, hårda knölen ökade potensen och livskraften och det mesta pekade uppåt i tillvaron. Den andra, skrumpna knölen hade naturligtvis motsatt effekt och smugglades med fördel i en konkurrerande rival, vars tillvaro därefter blev slapp och trist.

Innan någon smyger sig ut i nattens mörker för att i ett eller annat syfte gräva upp orkidéknölar, vill jag påpeka att man gjort ingående kemiska analyser av dessa knölar utan att hitta några substanser, som på det minsta sätt skulle kunna påverka kärlekslivet.

I symbios med svamp

Men om nu plantan står och trampar på samma ställe år efter år, kan man ju undra hur den sprider sig. Har den inga frön? Jo då, tvärt om, den har oerhört många, små frön. Ja, i själva verket är fröna så små att de i stort sett inte innehåller någon matsäck (frövita), utan embryot till den nya plantan måste skaffa sig näring på annat håll. Detta sker genom att embryot invaderas av en svamp, som hjälper

orkidén med tillförsel av näring. Svampen finns sedan även i fortsättningen kvar i orkidéns underjordiska delar. Det här samarbetet mellan svamp och växt kallas mykorrhiza ("svamprot") och är ett välkänt fenomen bland annat i våra barrskogar.

Men det är mycket som ska klaffa för att det ska bli en ny orkidéplanta. Fröet ska träffa på precis rätt svamp under gynnsamma väderförhållanden i en lämplig miljö.

I det här sammanhanget kan vi nämna ett annat lite mer ensidigt samarbete, som förekommer i orkidéernas närhet. I Norrviken växer nämligen gott om kärspiror tillsammans med ängsnycklarna och kärspiran är en så kallad halvparasit. (Se bild 3.) Det betyder att den har klorofyll och kan tillverka sin egen föda med hjälp av koldioxid och vatten (fotosyntes) Den förmår dock inte att suga vatten och näringsämnen ur marken. För att klara den biffen har kärspiran utbildat sugvårtor med vars hjälp den tränger in i andra växters rötter (t.ex. på gräs) och tar vad den behöver från deras transportsystem. Det här är en egenskap som kärspiran delar med alla andra representanter av släktet Pedicularis.

Den artrikaste familjen

Orkidéfamiljen, med sina ca 20000 arter, brukar betraktas som den artrikaste av alla växtfamiljer. Ibland uppges att de korgblommiga växterna, dit t.ex. maskrosen hör, består av flera arter, men i regel brukar orkidéerna hamna på första plats. Den artrikedomen ser vi inte mycket av i Europa. I Sydeuropa finns ett drygt hundratal arter och här uppe i Norden får vi nöja oss med något över femtio. För att hitta den stora mångfalden får vi söka oss till tropiska trakter.

När man idag ser prunkande uppsättningar av orkidéer i varuhus och blomsteraffärer, är det svårt att tänka sig, att det inte är många år sedan, som det ansågs mycket svårt att ha

orkidéer som krukväxter i hemmet. Det krävdes helt enkelt expertkunskaper. Idag kan man till och med bli rekommenderad att köpa en orkidé som "nybörjarväxt". Denna förändring beror på att man fått fram tåliga, lättodlade sorter. Dessa har man sedan lyckats föröka på könlös väg. Man tar massor av små bitar från ett bestämt ställe på orkidén och lägger bitarna i en näringslösning. Sedan kan man efter en tid

få varje liten bit att växa upp till en ny planta. På så sätt har man kunnat massföröka de tidigare så svårförökade orkidéerna.

Slutligen vill jag bara nämna att man i strandskogen vid Norrviken kan hitta nattviol, Jungfru Marie nycklar, tvåblad och korallrot, men dessa orkidéer behandlas eventuellt en annan gång.

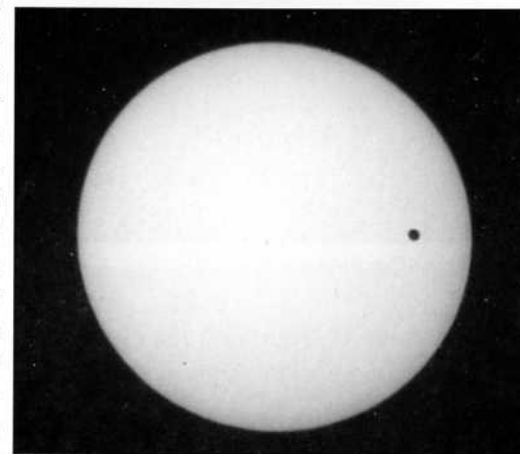
Sollerön den 7 september '04, Hasse Nydahl.

Så blev venuspassagen!

Text och bild: Bogdan Persson

I förra numret skrev vi om det sällsamma fenomenet som skulle beskådas på himlen förmiddagen den 8 juni. Själv befann jag mig i Sydeuropa vid detta tillfälle, där de astronomiska förutsättningar för att beskåda fenomenet var minst lika bra som här hemma.

Orosmolnen som i dagarna innan låg tjocka över skyn lyste denna dag helt med sin frånvaro. Tubkikaren fanns till hands, liksom digitalkameran, naturligtvis. Många bilder togs och här kommer ett exempel. Det enda jag saknade var lite solfläckar som skulle göra solen mer "sollik". Bortsett från en "mikroskopiskt liten" fläck nära solskivans mitt, var Venus det enda objektet som mörkade ner vår blekgula stjärna. Hoppas ni var många som följde Venus resa över solskivan...

Ring-Nytt - Om ringmärkta fåglar med anknytning till Leksand...

Den norska korpen

Bogdan Persson

Det blev inga spännande återfynd denna gång... Däremot har jag fått in mera exakta uppgifter om den norska korpen vi skrev om i förra numrets "Ring-Nytt!"

Korpen är märkt i Elverum, Flisknappen i norska Hedmark, den 9 maj 2002. Fågeln var då bounce. Den har förflyttat sig 156 km i nästan rakt östlig riktning (94 grader), till åteln i Leksand. Ett år och 210 dagar har förflytt mellan ringmärknings- och återfyndsdagen (5 december 2003)...

Domherre (*Pyrrhula pyrrhula*)

Foto: Sören Stenberg

och bergfinkar, de senare stannade i våras så länge att jag började hoppas på att de skulle stanna och häcka här. Både bergfink och gråsiska har faktiskt häckat i Norr Rälta, men det var många år sedan.

Bland dom något udda gästerna på fågelbordet måste sidensvansen räknas. Till min förvåning har jag sett att dom både tar solrosfrö och havre, däremot får bären på våra amerikanska rönnar vara i fred, tills det är absolut slut på allt annat.

Att ta hand om skadade fåglar

Tyvänn råkar väl de flesta ut för att en eller annan fågel flyger mot ett fönster, kanske skräm av sparvhöken, som snabbt brukar upptäcka vad som finns vid ett fågelbord. I dagens läge är förvirringen total, vad gäller

omhändertagande av en skadad fågel. Det är minsann inte bara att som förr att ta in en omtöcknad talgoxe, sätta den mörkt och lugnt i en liten låda och låta den vara i fred några timmar. Mat eller dryck behövs inte. Oftast är den OK efter den tiden, den har i alla fall klarat sig undan alla katter, som smyger omkring under ditt fågelbord. Men nu är det inte så enkelt. Enligt Naturvårdsverket får du behålla talgoxen i 48 timmar, något som enligt Länsstyrelsen är helt gripet ur luften. Ett enstaka domsslut från en tingsrätt är naturligtvis inte prejudicerande. Enligt Jordbruksverket får du inte alls hålla viltfångade djur, **utom om de omhändertagits för vård och behandling på grund av sjukdom eller skada!** Någon tidsgräns nämns inte i verkets författningssamling, kap 1, 4 §. Enligt Länsstyrelsen får du över huvud inte ta befattning med talgoxen,

någon nedre tidsgräns finns inte! Slår du ihjäl talgoxen – Gud förbjude – händer säkert ingenting... om inte nån granne anmäler dej. Snacka om virrvarr!

Vissa "naturvårdsbestämmelser" får onekligen ett löjets skimmer över sig. Det silas mygg och sväljs kameler. Hur många fåglar kommer till skada för att de tas om hand för enklare skavanker jämfört med hur många som trafikdödas, för att inte tala om de miljoner fåglar som tas av tamkatter utan tillsyn. Vi som matar våra vinterfåglar på det gamla sättet kan kanske hålla på ett tag till, men snart kommer väl någon "naturvårdande expert", förmodligen från EU, och berättar vad vi får och inte får utfodra med. Glöm det, gör som vi alltid har gjort! Och ta gärna hand om en skadad fågel. Gästerna vid vårt fönster är en glädjekälla för de flesta vanliga människor, låt det förbli så. Jag skulle vilja se den åklagare som vill sakföra, om du tar hand om en skadad fågel.

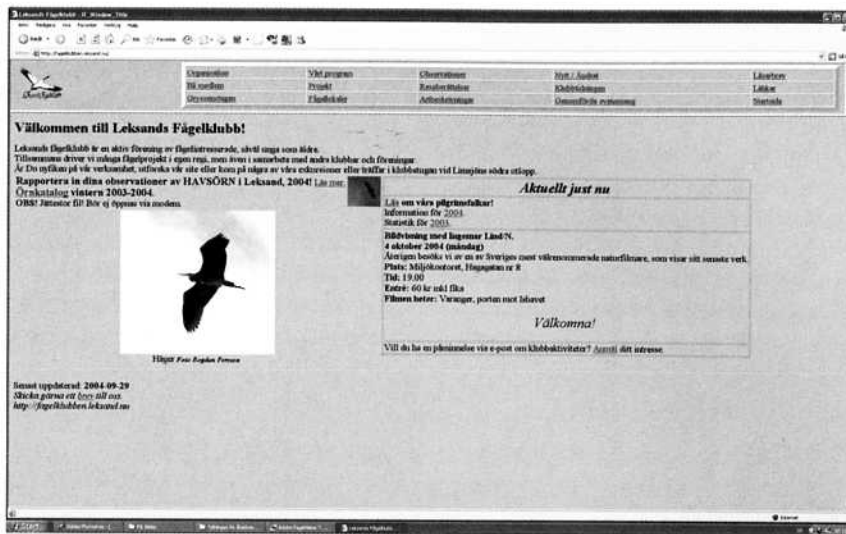

Större hackspett (*Dendrocopos maior*)

Talltita (*Parus montanus*)

Foto: Sören Stenberg

Skriv till hemsidan!

Ulla-Britt Larsson, vårn "webmaster" uppmanar alle er som rör sig i skog och mark att dela med er av era upplevelser ute i naturen. På hemsidan finns en "knapp" - Läsarbrev. Skicka din trevliga berättelse, gärna med bild, så får även vi andra vara med och återuppleva det som gjort din dag i naturen minnesvärd.

Berguvsrapport '03/'04

Henry Pollack

Leksands Fågelklubb sköter nu endast två berguvspar inom ramen för DOF:s Berguv Dalarna. De två avelsparen finns i Insjön hos Bengt Östberg. Detta efter att paret i Siljansnäs drabbats av en olycka, då troligen en grävling tagit sig in i voljären och dödat uvarna.

Siljansnäsuvorna hade vid olyckstillfället en unge, som förolyckades i samband med rovdjursintränet. Båda paren i Insjön gjorde häckningsförsök, som tyvärr misslyckades. I övriga Berguv Dalarna blev det en unge i Gagnef och en i Gustavs och båda dessa är frisläppta. Det finns alltså nu endast fyra par berguvar i aveln, och tanken är att projektet ska fortsätta i fem år till. Det är för närvarande inte aktuellt med någon utökning av antalet avelspar. Att vi fått ett så klen resultat i år, hör med största sannolikhet ihop med att även de vilda ugglorna haft ett mycket dåligt år i år, och vi har märkt att det även tidigare haft dålig inverkan på våra voljäruvras häckningsframgång.

Leksands Fågelklubb

Styrelsen

Ordförande		
Staffan Müller	070-322 23 45	staffan.muller@leksand.se
Sekreterare		
Margareta Wiman	0247-334 00	per.wiman@banerskolan.nu
Kassör		
Göte Bergkvist	0247-228 24	gote.l.bergqvist@nordea.se
Ledamöter		
Anders Ståhl	0247-142 53	anders-stahl@swipnet.se
Annika Leggård	0247-333 45	annika.leggard@tiscali.se
Bogdan Persson	0247-154 76	bogdan.persson@telia.com
Inga-Lill Paulsen Andersson	0243-230 369	lars-ake.andersson.gimmen@telia.com

Vårt och Natursnokarnas program publiceras i bilagan

Projektansvariga

Projekt pilgrimsfalk

Lars Nilsson 0247-333 92, alt. 070-329 13 57

Projekt berguv

Henry Pollack 0247-409 64

Ungdomsgruppen

Annelie Stenberg 0247-349 93

Projekt slaguggla/tornfalk

Gunnar Lind 0247-348 66

Örnutfodring

Bogdan Persson 0247-154 76

Ringmärkning vid Limsjön

Inga-Lill Paulsen Andersson 0243-230 369

Rapportmottagare

Mats Knutsson 0247-413 68 mats.knutsson@leksand.mail.telia.com

Gryssenstugan, samt hemsidan

Ulla-Britt Larsson 0247-210 91 ulla.21091@telia.com

Våra övriga projekt och projektansvariga hittar du på klubbens hemsida <http://fagelklubben.leksand.nu>